

22 stycznia 1863 r. wybuchło powstanie styczniowe – największe z polskich insurekcji narodowych. Tego dnia został ogłoszony „Manifest 22 stycznia”, który wzywał do walki z carskim zaborcą. Co ciekawe dokument ten był bardzo rewolucyjny pod względem społecznym, ponieważ ostatecznie znosił pańszczyznę na ziemiach polskich. Manifest skierowany był do wszystkich warstw społeczeństwa polskiego: szlachty, mieszczaństwa i chłopów, a także do narodów Litwy, Białorusi i Ukrainy. Do wspólnej walki z caratem nawiązywał również herb Tymczasowego Rządu Narodowego, na którym oprócz Orła Białego, widniała również litewska Pogoń i ruski Archanioł Michał. Na czele Rządu Narodowego stanął dyktator, którym został wybrany Ludwik Mierosławski, zastąpiony wkrótce przez Mariana Langiewicza, a następnie Romualda Traugutta. Traugutt pełnił tę funkcję do upadku powstania.

Od początku działań wojennych walki przyjęły formę wojny partyzanckiej. Plan przewidywał zdobycie któregoś z większych miast, miał to być przede wszystkim Płock, w którym ujawnić się miał Rząd Narodowy, który następnie rozpoczął by akcją dyplomatyczną. Szczególnie liczone na pomoc ze strony Francji Ludwika Napoleona, co okazało się iluzją. Niestety już na samym początku powstania ukazała się ogromna dysproporcja sił. Powstańcy nie zdobyli Płocka, ani żadnego innego ważniejszego ośrodka. Do sukcesów wojsk powstańczych można było zaliczyć 14 miast powiatowych, oraz zakłócenie łączności na linii warszawsko-petersburskiej. Zdobyte te okazały się jednak nietrwałe. Przywódca insurekcji Ludwik Mierosławski, po dwóch przegranych bitwach przekroczył 17 lutego granicę Królestwa Polskiego i złożył dowódzenie. Kolejny wódz Marian Langiewicz, zgromadziwszy ok. 3 tys. żołnierzy, uległ jednak przeważającemu wrogowi w bitwie pod Grochowiskami, po której przekroczył granicę z Galicją.

Artur Grotter „Cykl Polonia – Powstanie Styczniowe”

Mimo niepowodzeń działania zbroje trwały nadal. Szczególnie intensywne walki miały miejsce na obszarze Podlasia. 3 Lutego została stoczona pod Węgrowem, jedna z największych bitew powstania. Po stronie polskiej walczyło 3,5 tys. powstańców, którzy

stawili czoło 1000 regularnych żołnierzom rosyjskim. Starcie zakończyło się zwycięstwem Polaków. Słynny poeta Cyprian Kamil Norwid określił tę bitwę mianem „polskich Termopili”. Inna zwycięska dla strony polskiej bitwa została stoczona 6 i 7 lutego pod Siemiatyczami. Z tej konfrontacji zwycięsko wyszła strona polska. Powstańców było około 4000, atakujących Rosjan 2500. Straty wyniosły po stronie polskiej 200 poległych, natomiast rosyjskiej 70. Mimo dużych strat siły powstańcze nie były w stanie obronić miasteczka. Oddział polski wycofał się.

Najważniejszą postacią związaną z walkami prowadzonymi na terenie Podlasia był ks. gen. Stanisław Brzóska. Urodził się 30 grudnia 1832r. w Dokudowie, koło Białej Podlaskiej. Pochodził z patriotycznej rodziny szlacheckiej. Młody Stanisław był synem Marcelego Brzóska i Karoliny z Enskajtów. Jego rodzina, pieczętowała się herbem Nowina. W wieku 17 lat wstąpił na studia na Uniwersytecie Kijowskim. Studiów jednak nie ukończył, ponieważ po 3 latach nauki wstąpił do Seminarium w Janowie Podlaskim. 25 lipca 1858 roku z rąk ks. biskupa Piotra Szymańskiego, przyjął święcenia kapłańskie. Został mianowany wikariuszem przy parafii p.w. św. Michała Archanioła w Sokołowie Podlaskim. Po okresie trzech lat został przeniesiony na parafię w Łukowie. W 1861 roku został aresztowany, za głoszenie kazań patriotycznych, które poruszały tłumy i rozbudzały postawy patriotyczne. Wyrokiem sądu, został skazany na 2 dwa lata więzienia w twierdzy w Zamościu. Namiestnik Królestwa Polskiego Aleksander Luders, złagodził mu karę do 1 roku. Ostatecznie odsiedział 3 miesiące, po czym odzyskał wolność. Po wyjściu z więzienia Stanisław Brzóska nawiązał kontakty z konspiracyjnymi władzami polskimi, przygotowującymi wybuch powstania.

Ks. gen. Stanisław Brzóska

Pułkownik Walenty Lewandowski, mianował ks. Brzóskę naczelnikiem powiatu łukowskiego. W styczniu 1863 r. zebrał oddział włościan, z którymi zaatakował wojska rosyjskie stacjonujące w garnizonie w Łukowie. Miało to miejsce 23 stycznia. Po zażartej walce na ulicach miasta powstańcy, wycofali się z trzema zabitymi i trzema rannymi. Udało

się natomiast zdobyć broń i amunicję. 14 marca w potyczce pod Staninem został ranny w nogę. W czerwcu 1863 roku, został mianowany naczelnym kapelanem wojsk powstańczych w stopniu generała. Następnie kontynuował walkę z oddziałem Karola Krysińskiego. Brał udział w walkach pod Włodawą, Sławatyczami, Sosnowicą i Fajstawicami. Ciężkie walki i surowy partyzancki styl życia, wywołały u niego tyfus. Po długiej i ciężkiej chorobie, wrócił do sił i wiosną 1864 r. zorganizował ok. 40 osobowy oddział konny. W grudniu 1864 roku, w miejscowości Przewuzki, w zagrodzie Adama Przewuzkiego, został otoczony przez oddział porucznika Tomasowa. Wykorzystując powstałe wówczas zamieszanie, Brzósce wraz ze adiutantem Franciszkiem Wilczyńskim udaje się uciec z zasadzki.

Ks. Brzóska ukrywał się do kwietnia 1865 r. we wsi Krasnodęby-Sypytki, w mieszkaniu sołtysa Bielińskiego. 29 kwietnia sformowano 12 oddział pod dowództwem kapitana Czygrina, mający za zadanie schwytanie ks. Brzóske. Miejsce pobytu księdza wskazała w wyniku stosowanych tortur Antonina Konarzewska, kurierka Rządu Narodowego. W wyniku obławy przeprowadzonej przez wojska rosyjskie, Brzóska wraz z Wilczyńskim, po krótkiej walce dostają się do niewoli. Następnie zostają przewiezieni do Warszawy, gdzie stają przed Komisją Generalnego Audytoriatu, pod przewodnictwem podpułkownika Drozdowa. Śledztwo trwało do 14 maja, a 5 dni później zapadł wyrok skazujący na śmierć przez powieszenie. Wyrok został wykonany 23 maja 1865 r. na rynku w Sokołowie Podlaskim. Świadkiem tej egzekucji był liczny tłum mieszkańców miasta.

Pamięć o walecznym kapelanie przetrwała wśród ludności Podlasia. Jego odwaga i miłość do ojczyzny wzbudziły swego rodzaju kult jego osoby. Po odzyskaniu wolności, zawiązał się w Sokołowie Komitet Budowy Pomnika ks. Brzóske. W jego skład weszli najznamienitsi mieszkańcy Sokołowa.

Komitet budowy pomnika
ks. gen. Stanisława Brzóske 1925 r.

W 60-tą rocznicę stracenia księdza, odsłonięto na rynku pomnik w formie obelisku, zwieńczonym orłem. U stóp pomnika widnieje wieniec wraz z kosą powstańczą. Co ciekawe podczas okupacji żelazne elementy zaginęły podczas ostatniej wojny. Zostały odtworzone dopiero w 1985 r.

Odśnięcie pomnika ks. gen Stanisława Brzóska
na rynku w Sokołowie Podlaskim 23 maja 1925 r.

W 1993 r. Szkoła Podstawowa nr 4 w Sokołowie Podlaskim przyjęła imię ks. gen. Stanisława Brzóska. 29 maja 2008 roku Prezydent Rzeczypospolitej Lech Kaczyński, podczas wizyty w Sokołowie Podlaskim, odznaczył pośmiertnie ks. gen. Stanisława Brzóska najwyższym odznaczeniem państwowym – Orderem Orła Białego.

Prezydent RP Lech Kaczyński podczas uroczystości odznaczenia
ks. gen. Stanisława Brzóska Orderem Orła Białego. 29 maja 2008 r.

Pamięć o czynach bohaterskiego księdza nadal pozostaje żywa wśród mieszkańców Podlasia.

Grzegorz Gawrysiak, Piotr Rybak, Bartłomiej Skibniewski